

Neesmu vairs tas, kas biju

1911. gada 25. jūnijā Tērbatas psihiatriskajā slimnīcā mirst dzejnieks **Jānis Poruks**. Cilvēks ar neparastu intelektu, bagātīgu fantāziju, melnholiskām jūtām, bet vāju gribu un slimu garu.

Poruka tuvinieki uzskatīja, ka traks bijis nevis dzejnieks, bet pasaule ap viņu. Dzejnieka nāvē viņi vainoja Jāņa sievu Ernestīni, kura pilnīgi veselo vīru slodzījusi trako namā, lai pati varētu būt brīva. Blaumanis un citi rakstnieki par Poruka vājpārtu runājuši tikai skaudības dēļ, lai atbrīvotos no konkurenta.

Taču jau 1911. gadā Tērbatas garīgo un nervu slimību klinikas asistents Hermanis Buduls grāmatā *Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās* apraksta dzejnieka diagnozi – hronisko paranoju jeb ārpātību. Slimība attīstās lēni, sasniedzot kulmināciju tikai pēc vairākiem gadiem, kad sirdzēju pārmāc garīgo spēku notrulināšanās un paguršana. Tās cēloņi – iedzimtība, alkohols, garīga pārpūle un vilšanās dzīvē.

Cerīgs un vilies

1871. gada 13. oktobrī Druvienas *Prēdeļos* dzimušā Jāņa Poruka tēvam Jēkabam vairāk patika vanagus un vārnas šaudīt, ne uz lauka strādāt. Taču, būdams sabiedrīks un taisnīgs, viņš kļuva par druvēniešu tiesas vīru un vēlāk par pagasta vecāko. Arī Jānim darbs īsti negāja pie sirds, viņš labāk lasīja grāmatas un klausījās vectēva stāstus. Aizrādīt puisim nedrīkstēja neko, citādi viņš kļuva pavisam slims.

Interese par literatūru modās Liezeres draudzēs skolā, bet domubiedrus viņš atrada Cēsu pilsētas skolā – jaunie literāti sanā-

Poruka ģimene Lāčos – sievasmātes mājās. Dzejnieks uz lieveņa jumta.

ca kopā pie Eduarda Treimaņa (Zvārguļa). Pēc iesvētībām Jānis devās uz Rīgu mācīties Politehnikas priekšskolā. Tur par jaunekļa labvēli kļuva matemātikas skolotājs docents Hermanis Vestermanis. Kāpēc viņš tik ļoti mīlēja glīto zemniekdēlu, nav zināms, bet docenta gādība bija pašai dziedīga. Vestermanis uzdāvināja Jānim gaišbrūnu modes uzvalku un tumšzila tūka mēteli ar samta krāgu. Uzmaniņa pret savu ārieni jauneklim kļuva par mājūju. Viņš viesojās bagātās mājās, apmeklēja koncertus, operu, vingrinājās vijoles un klavieru spēlē. Vestermanis algoja viņam labākos mūzikas skolotājus.

Latviešu presē sāka parādīties Jāņa dzejoļi – skumju un traģikas pilni, jo saulainā bērības pasaule zuda, bet būt pieaudzis viņš negribēja.

1893. gada februārī Poruks par Vestermana sarūpētiem līdzekļiem devās uz Drēzdeni, lai studētu mūziku. Pieteicās vairākiem kursiem konservatorijā, taču ātri pret tiem atsala. Sēdēt operā vai galma teātrī bija jauki, bet krodziņos jauneklis dažreiz piedzērs tā, ka ķelnerim viņš bija jāieceļ drošākā. Tad vēl meitenes – un sievietes... Mācības palika novārtā. Vestermanis, neredzot jēgu Poruka izglītošanai, pārtrauca sūtīt naudu. Saguris un cerībās vīlies, Jānis atgriezās dzimtenē.

Nedraugu daudz, dvēsele slīma

1894. gada decembrī Poruks ieradās Rīgā. Viņam atkal laimējās. Pēteris Zālītis, *Mājas Viesa* redaktors, maksāja avansā par vēl nepadarītu darbu, bet tad, kad cerības zuda, ieslēdza dzejnieku redakcijas istabiņā – un dabūja vajadzīgo. Poruks mēģināja nopelnīt vairāk, uz īsu brīdi kļūdams par Vidzemes Bērmuižas pārvaldnieku, bet ne viņš zināja, kas un kad sējams, ne kādā secībā tas darāms. Labi, ka Zālītis sāka izdot *Mājas Viesa Mēnešrakstu*, kur Poruks kļuva par cītīgāko līdzstrādnieku.

Taču parādi auga – pelnīdams knapi 30–40 rubļus mēnesī, viņš bija parādā aizdevu kasei, tēvam, mātei, brālīm un daudziem citiem. Studijas Politehniskā institūta Ķīmijas fakultātē prasīja izturību un sistematisku darbu un nebija Porukam pa spēkam, viņš tika izslēgts.

Cerība uz glābiņu

Kad 1901. gadā Poruks pārtrauca sadarību ar Pēteri Zālīti un zaudēja vienīgo regulāro ienākumu avotu, viņa dzīvē ienāca bagāta jaunava – 26 gadus vecā Ernestine Pētersone. Kad viņa iepazīnās ar Cēsīs nejausi iekļūdušo un saviesīgajā biedrībā pie

klavierēm improvizējošo Poruku, sarunas abiem ritēja viegli, dzejnieka acu skats satrauca meitenes iztēli. Pēc dažiem mēnešiem Poruks atkal parādījās Cēsīs un apmetās Centrālviesnīcā, dienu un nakti gaidīdams Ernestīnes parādīšanos. Sagaidīja, vēstulē norunāja tikšanos. Bez nekāda ievada sāka runāt par savu mīlestību un bija pārliecināts, ka Erna būs viņa sieva. Ernestīni tāds straujums apvainoja, viņa jautāja – un ja es saku *nē*? Poruks bija satricēts, viņa roka drebēja. Ernai palika dzejnieka žēl.

Sekoja skaistas nakts pastaigās un sarunās, Poruks apbūra jauno sievieti. Kad kādā ballē viņš greizsirdības lēkmē pazemoja Ernu un visu sieviešu dzimumu, viņa paziņoja par attiecību saraušanu. Tomēr abi atkal salaba.

Ernestīnes māte noliedza meitai precēties ar Poruku. Viņa neskatījās uz mantu un naudu, tomēr domāja, ka cilvēkam jābūt strādīgam un kaut kas jāpelna. Poruks at sāka studijas, šoreiz – komerczinībās. Apmēmība radās līdz ar cerībām dabūt bagātu mātesmeitu (pūra lielums tika noskaidrots). Tomēr dvēseles satricinājums par vēso uzņemšanu Pētersonu ģimenē un to, ka viņš nekas nav un viņam nekā nav, bija darījis savu. Poruks saslima – kā katru rudenī – un nonāca Šēnfelda nervu klīnikā. Ernestīne jau bija pamanījusi dažas biedējošas pazīmes iecerētā uzvedībā – nebeidzamo greizsirdību, vairākkārtējos solījumus darīt galu, ja viņa tam nepiederēs, atslēgšanos no pasaules – bet tās likās dzejnieka jūtīgajai dabai raksturīgas. Šoreiz simptomi liecināja par nervu slimību. Poruks Ernai rakstīja, ka tās galvenais cēlonis esot alkohols, ko pārtraucis lietot, tāpēc organisms tā reaģē, īpaši aukstā laikā. Broma ar hinīnu varenī palīdzot, locekļi pamirstot retāk, galva nesāp tik bieži. Drīz Poruks varēja doties uz Cēsīm.

Ziemassvētkos abi oficiāli saderinājās un kāzas nolika uz 1902. gada 9. augustu. Vasaru Poruks nodzīvoja līgavas mājās, negribēdams nevienu svešu redzēt.

Pētersonu mātei gan arvien vairāk likās, ka topošais znots nav vesels. Kāzu rītā viņa raudādama lūdza meitu apdomāties – vai tad neredz, ka precas ar traku? Erna gāja runāt ar līgavaini – varbūt tiešām kāzas pārcelt?... Bet viņš tik laimīgs nāca pretim un stāstīja, cik slikti jūties bez Ernā, viņam licies, kā kāds viņam grib to atņemt...

Precēta ar ārpātīgo

Poruks Rīgā bija iekārtojies jauku dzīvoklī, bet nebija neko samaksājis, tāpēc drīz pēc

kāzām viss tika iekļāts. Ernestīnei vajadzēja ņemt aizdevumu krājkasē. Viņas dienas pagāja vienmuļi. Poruks sievu nekur neveida, bet pats mājās bija reti – apmeklēja sariņojumus, dzēra Kazarova pagrabīnā un nesa Ernai brošūras par venēriskajām slimībām. Honorārus tūlīt notērēja dižmanīgās dzeramnaudās, nevajadzīgos pirkumos, bet nemaksāja par malku, iztiku, ūri.

1903. gada 21. aprīlī piedzima Poruka meitiņa Karmena Tatjana. Bērns bija vesels, bet Erna ilgi vārguļoja, tāpēc viņas māte uzņēma jauno ģimeni Cēsīs. Poruks lapenē mierīgi rakstīja, mīlinājās ar meitiņu, kuras ratiņi, lielā suņa rūpīgi sargāti, stāvēja dārzā zem kokiem. Ernestīne atspīrga, un Rīgas dzīve viņai likās kā baigs sapnis.

Tā bija abu pēdējā laimīgā vasara. Poruka vajāšanas mānija pieņēmas spēkā, un Ernestīne ar meitiņu nolēma palikt Cēsīs.

1905. gada revolūcija dzejniekam nesa jaunus pārdzīvojumus. Te viņš gribēja cīnīties ar ieroci rokās, te ziņoja žandarmi par nepazīstamiem ļaundariem. Pārcēlies pie sievas uz Cēsīm, rīkoja greizsirdības scēnas, jo Erna bija iekārtojusi veikaliņu, kurā ļāva ienākt vīriešiem.

Jau no viņu tuvitības pirmajām dienām Poruks bija runājis par nāvi un to, cik labi būtu mirt abiem kopā. Erna bija apsolījusi – ja viņš zaudēs prātu, iedos indi. Kādā nemierīgā naktī Ernestīne sniedza vīram miega zāles. Poruks, tās ieraudzījis, svinīgi jautāja: “Vai nu ir laiks?” Apsēdināja sievu blakus, pateicās par visu un iedeva grāmatiņu par bērnu audzināšanu, jo nu Ernai vienai būs jāaudzina Karmenīte. Tad iedzēra pulverus un aizmiga.

Otrā rītā Poruks piekrita doties uz slimnīcu. Kad atgriezās mājās, iznīcināja visus manuskriptus – lai revolucionāri neatrod.

Pēdējie gadi

Tērbata, Stenči, atkal Tērbata. Pa visu daži skaidrības un miera brīži mājās bei Burtņieku namā. Skandāli, uzbrukumi sievai. Murgos pastāvīgi ļauni dēmoni – sieva un tās ģimene, kas viņu indē, pederasts Vestermanis...

Pēdējā apciemojumā dzejnieks Ernestīnei teica: “Es neesmu vairs tas, kas es biju.” Atvadoties noskūpstīja sievas rokas, tad arī viņas pieri un matus.

Poruks nomira pēkšņi. Viņa dzīvei punktu pielika nieru iekaisums. ■

Maija Krekle

Rakstā izmantoti fakti no Jāņa Poruka vēstulēm, Ernestīnes Porukas un Jēkaba Poruka atmiņām, H. Buduļa monogrāfijām par Poruku (1911., 1925).